

MENTOR

LIST ZA SREDNJE-
ŠOLSKO DIJAŠTVO

Št. 1. ::: Letnik IV.

Urejuje

dr. Anton Breznik

Za leto 1911/1912

Vsebina.

Náš literarni klub. (Ksaver Mesko.)	1
Med Turskim in Brianskim jezerom. (Prof. Fr. Pengov)	5
Svetovne uganke. (M. Stular.) (Dolge.)	8
Paberkli iz kemije. (Prof. Fr. Pengov.)	12
Ob Adriji... (Nedin Sterad.)	15
Literarni pogovori. (Prof. L. Arh.)	17
Navod za šahovo igro. (Andrej Uršič.) (Dolge.)	21
Drobiž: Uganka za zemljepisce. — Rešitev zemljepisne uganke v 12. števil. lanskega Mentorja. — Uganka. — Ob začetku šolskega leta. — Friedrich Wilh. Weber. —	
Nevarnost acetilena	23 - 24

IVAN SEUNIG Ljubljana, Stari trg 7.
Trgovina z usnjem. Izvoz na drobno in debelo.

Lepa priložnostna darila. Največja in najbogatejša
tvorniška zaloga.

Dobro in poceni se kupi le pri namu, kar je obče znano. — Dve budilke od 2 K naprej; silik-
naste lepe soker ure od 4 K 430 naprej; srebrne xil-vent. ure od 7 K naprej; srebrne soker-vent. ure
od 10 K naprej; diamantni prstan od 12 K naprej; briljantni prstan od 30 K naprej. — Lepe
navozli v kina in pravem srebru po znižanih cenah. Načrtajte novi cenik s koledarjem
tudi po pošli zastavi. — Singerjevi šivalni stroji od 60 K naprej, tudi za pletenje (ponk hvezplačni).

Fr. Čuden, trgovec in urar v Ljubljani.

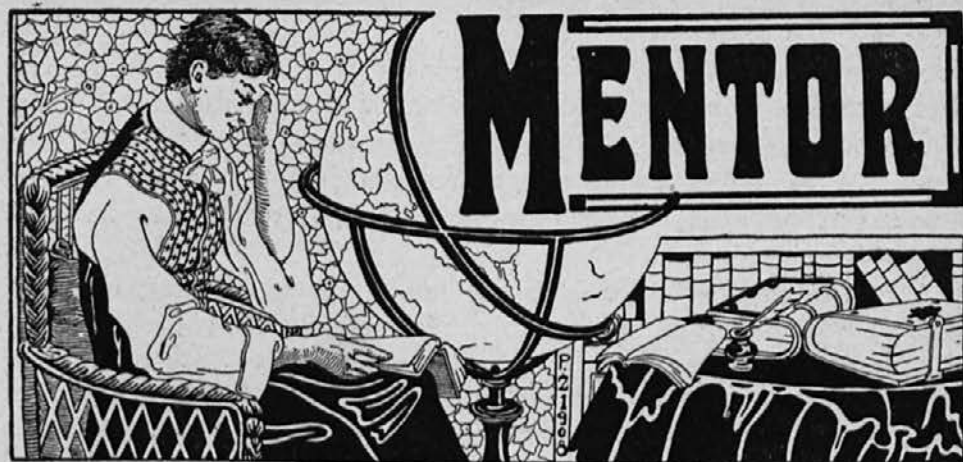
Fr. P. Zajec, izprašani optik, Ljubljana, Stari trg 26
priporoča svoj dobro urejeni optični zavod
kakor tudi različne vrste naočnikov, očipalcev,
toplomerov, daljnogledov itd. Popravila očal,
očipalcev itd. izvršuje dobro in ceno!

KREGAR & SELJAK.

Kupujte edino „SAVA“-kremo v koristi obmejnim Slovincem.

Izhaja v zavodu sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljub-
ljano prvega dne vsakega meseca in stane za dijake
dve kroni, za druge naročnike štiri krone na leto.

Tisk „Katoliške Tiskarne“ v Ljubljani.
Odgovorni lastnik Alojzij Markež.

Letnik IV.

List za srednješolsko dijaštvo.

Štev. 1.

Ksaver Meško:

Naš literarni klub.

Mahanaim in Betel! Vaju se domislim, ko se spominjam stanovanj dijaških svojih let in ko mislim na dijaška stanovanja vobče. Pri Mahanaimu se je Jakob vso noč boril z angelom; a glej, zjutraj ga je moral angel blagosloviti, da ga je Izrael, »borilec z Bogom«, izpustil. In mi — ali se nismo v siromašnih svojih stanovanjih borili dan na dan, noč za nočjo z uboštvom in s pomanjkanjem, z življenjem in smrtjo, sami s seboj in z Bogom, da nas je moral blagosloviti: ob vsem pomanjkanju nam je dal brezskrbnost, veselje in srečo srca. Srečnejši smo bili v tistih dneh stradanja, nego smo danes . . .

Naš Mahanaim!

In naš Betel so bile tiste sobice. V Betlu je Jakob spal na goli zemlji, na begu pred bratom, v bolesti in v nesreči. A glej, čudo, ko je bil najbolj zapuščen in ubog, so se pred njim nebesa odprla; in je videl čudežno zlato lestvico, ki je trpečo zemljo spajala s srečo in krasoto nebes; angeli božji so hodili po nji gori in doli.

V sobicah naših dijaških let — ali nismo sanjali v njih najlepših sanj, sanj, ki so nam nebesa odpirale? Sanj, ki so uspavale vse boli mladih src; oživele so ob njih duše; v drznem in veselem poletu, kakor je polet škrjančka, otroka oblakov, so se dvigale do nebeških višav. Vse siromaštvo nam ni zabranilo mladostnih sanjarij, solnca in upa polnih; glad nam ni mogel podreti zlatih lestvic do neba krasot in prostosti.

Naš Betel! —

Štirje smo skupaj stanovali. Vsi štirje smo prišli iz tedanje nižje gimnazije ptujske v Celje. Po nekaj mesecih blodenja iz stano-

vanja na stanovanje, ker smo bili v mestu tujci, smo koncem prvega tečaja srečno prijadrali v skupen pristan v Kovaški ulici.

Sobica je bila majhna, zaduhla, v pritličju tik za hotelom »Pri Levu«. Za dva koraka umazanega prostora, napolnjenega z raznimi hotelskimi odpadki, se je razprostiralo med našo hišo in med hotelom.

Solnce ni posijalo v sobo vse leto; pač pa so bohotno rasle koprive pred našim budoarjem in so radovedno silile pod okno. Jedli smo samo enkrat na dan, navadno še tedaj slabo. Zato pa smo se smeli zvečer brezplačno naslajati ob petju raznih potujočih pevcev in pevk. Videli jih sicer nismo, a slišali krasno; navrh še bučni smeh občinstva, navdušeno ploskanje. Sicer zelo prijetna zabava — le za prazne želodce ni.

Pa je minilo . . .

Kje je dijak, ki še nikoli ni začutil v sebi pesniškega navdušenja, ki nikoli ni pisal verzov, dobrih ali slabih, vseeno, ki nikoli ni zahrepenel po pesniškem lovorju, po slavi velikega umetnika? Ali je kje pod solncem božjim? Toda, če so se mu te solnčne sanje uresničile, če je hrepenenje postalo po letih resnica — ali ni bilo to še vsakemu v trpljenje in v gorje?

A kako bi bila mogoča sladkost sanjarij, če bi srce mislilo na prevare in trpljenje, ki ga čakajo, ko se hrepenenje izpolni!

Štirje smo bili: Belšak, Poplatnik, Rogač in jaz, Benjamin med njimi. In vsi štirje smo bili prepričani, da smo pesniki in pisatelji, in da nam je od prijaznih rojenic prisojena slavna bodočnost.

Kaj čudo, če smo takoj drugi mesec skupnega bivanja ustanovili literaren klub! Slovesen dan je bil. Še solnca tisti dan v mračni sobici nismo pogrešali; saj je bilo v mislih tako svetlo in solnčno. Tudi mraza nismo čutili, dasi v sobi ni bilo peči; ker v srcih je bil najtoplejši dan.

Še slovesnejši praznik je bil, ko smo si kupili s pristradanimi deseticami debelo knjigo. Velik blagoslov ji je bil namenjen: sprejme naj v sé in skrbno hrani poznejšim rodovom umotvore mladih lahko-krilih naših muz.

Klub in knjigo smo krstili za »Lipico«.

Tedaj se nas je polastil čuden nemir. Kdo zapiše na te deviške, težko čakajoče liste najlepše misli, najvznesenejše besede? Kdo si pribori venec prvenstva, lovor zmage?

Po pravilih je vsak svoja dela sam vpisoval. To ni bilo hudo. A hujše je prišlo takoj za tem: sodba! Zadnja tretjina teh nedolžnih, molčečih listov je bila določena za kritiko. Tu bi naj o vsakem spisu ostali trije povedali svoje mnenje.

Pričeli smo in smo pevali na listih »Lipice«. Samo slavčji spevi res niso bili.

Prvi je zaupal čakajočim listom nekaj pesmi Belšak. Vseh se zdaj ne spominjam. Ostala mi je v spominu le ena, ker mi je v tistih dneh mladostnega, kipečega navdušenja res zelo ugajala in ker sem jo v poznejših letih spet bral — pri Stritarju:

Lepo hvalo, dekle zalo!
Da si se tako ljubó
Z okenca mi nasmejalo,
Tujcu, ki gre tod mimó!

Bilo jih je še nekaj. Vse so bile dobre. Čudili smo se; ker Belšak sicer ni bil posebno poetičen, dasi dober dijak.

Poplatnik, ki je bil mnogo bolj prebrisan, nego bi mu človek prisodil, če ga je pogledal, je uganko tako razvozljal:

»Saj niso njegove. Bratove so. Slišal sem, da je brat dober pesnik.«

Brat Belšakov je bil tedaj bogoslovec.

Verjetna se mi je zdela ta sodba. Le porabiti si je za kritiko nisem upal.

Druga pieca v knjigi je bila Rogačeva, zelo zaljubljena črtica; Rogač je bil med nami nekak Don Juan. Sledilo je nekaj mojih pesmic, med njimi balada »Zaklad«, nekaj trioletov in elegija »Na Prešernovem grobu«. Zadnji je vpisal svoj prvi prispevek Poplatnik, začetek povesti iz kmetskega življenja. Odlomek, ki ga je podal, je odločno kazal talent. Spominjam se posebno na epizodo, kako fantje ponoči po vasi pojó. Ta opis in petje fantov mi še sedaj zveni v duši. Mislim, da je med nami mnogo več talentov, nego jih res deluje na literarnem polju. Ali si ne upajo na plan — drugi se brez poklica vsiljujejo! — ali nimajo dovolj veselja in vztrajnosti za pisanje? Ker igrača literarno delo res ni!

Žal, da Poplatnik povesti ni nadaljeval in dovršil. Jaz sem pripravljaj zgodovinsko črtico iz Panonije »Lukrecija Severina« — rokopis še hranim. A je tudi nisem priobčil. Ker »Lipica« nam je nepričakovano usahnila. Kritika ji je spodkopala nežne korenine.

Najpoprej smo se lotili Rogačeve črtice. Zdi se mi, da smo bili vsi kar ustvarjeni za slovenske kritike. (Najmodrejši in najduhovitejši možje pod solncem božjim so. In najplemenitejši. Nezmotljivi seve! Blagor ti, o slovenska domovina, da jih imaš. Kaj bi bila brez njih?!)

Nismo se namreč lotili kritikovanja z namenom, da bi pisatelju koristili, ga morda česa naučili, mu prijateljsko in ljubeznivo to svetovali, ono odsvetovali. O ne! Kdo bi naj na Slovenskem pisal kritike s takim namenom? Še petošolci ne! Ne, a priori smo sklenili, da ga kruto raztrgamo.

Svoj sklep smo pošteno izvršili!

Ko smo z raznimi duhovitimi in neduhovitimi zafrkacijami vse povedali, kar nam je srce težilo, smo se lotili vejic, pik in črk. Vseh

se sedaj ne spominjam. Vem le, da je nesrečni pisatelj zapisal »cdišel«. Kakor nalašč za naše kritične duše. — »Kaj se sili človek, ki niti ne ve, da se piše »odšel«, ne »odišel«, v slovensko slovstvo!«

Tako smo ga dali! In smo bili zadovoljni in veseli... Knjigo smo pustili na mizi. Naj sojeni in obsojeni bere svojo usodo, ko se vrne. Ker med našo sejo je moral on na sprehod.

Bog ve, s kakšnimi čuvstvi je bral našo pravično oceno. Da ga ni razveselila, nam je pričalo njegovo lice, ko smo se vrnili. A mi smo se na tihem smejali.

A šilo za ognjilo!

Prihodnjo soboto, ko smo šli mi na sprehod, je ostal Rogač doma. Ko smo se vrnili, je ležala na mizi »Lipica«. Odpremo. Res! Nova kritika! In ničesar nam ni ostal dolžan. Glede moje elegije na Prešerna je n. pr. pisal: »Kaj bi za Prešernom jokali? Saj je vstal že drug, večji! Prešeren je muha proti temu. V nekaj letih zaslovi široko slovenske domovine, kaj pravim, širom Evrope. O srečna Slovenija! In te čudne, blagglasne, tako krepke rime, res vredne Prešerna: »uh — duh« in spet: »duh — uh!« Razjokal bi se človek od samega veselja, da nam je milostno nebo poslalo takega genija!«

Zdaj se nismo smejali; vsaj jaz ne, tudi na tihem ne.

Obenem, ko je izročil »Lipici« kritiko, je iztrgal svojo črtico.

Tako so odpadli »Lipici« prvi listi, že spomladi.

Nestrpno sem čakal, kaj porečeta o mojih umotvorih Belšak in Poplatnik. Ta je kmalu napisal svojo sodbo, dovolj ugodno.

A Belšak ni maral. Vedno je trdil, da nima časa. A Poplatnik mi je izdal, da ima spisano obširno oceno; v žepu jo nosi, namesto da bi jo objavil v »Lipici«. Opominjal sem ga in prosil; a brez-uspešno.

Strašno me je mučila radovednost. Že spati mi ni več mirno pustila. Še v spanju sem bral škodoželjne, uničujoče kritike.

V tem nemiru sem nastopil čudno, povsem napačno pot. Edino z mojo mladostjo in res že izredno vznemirjenostjo bi jo bilo mogoče opravičevati, če je vobče mogoče.

Nekega večera sem se delal, kakor da z učenjem nikakor ne pridem do kraja. Oni trije so legli. Jaz pa sem se vztrajno sklanjal čez matematične zvezke in računil, kakor bi bilo treba iti čez dva dni k maturi.

Mirno, enakomerno dihanje tovarišev mi je pričalo, da so že spali. Tedaj tiho vstanem. Oprezno se približam stolu, ki je Belšak imel obleko na njem. S tresočo roko posežem v notranji žep suknje. Res, zavitek papirjev! Heureka! Kolikor mogoče hitro, a naglo, s trepetajočo roko razgrnem liste. Kar v postelji zašumi; Belšak se zravna, poltiho zakliče:

»He, paj (fant), kaj pa delaš?«

Če v tihi noči planejo detektivi na vlomilca — ali se more bolj prestrašiti nego sem se jaz tedaj?

Dvoje pa sem se naučil iz tega: Da nisem nikoli več v življenju stikal po tujih žepih in da so kritiki hudi in nevarni možje! Blagor mu, kdor vse življenje nima opravka ž njimi!

S tem je »Lipica« popolnoma ovenela in usahnila . . .

Belšak in Rogač sta postala pridna lazarista. Rogač je umrl že diakon, Belšak se je nekoč na misijonu prehladil. Dolgo je hiral. Ko je bil za nebesa zrel, je mirno v Gospodu zaspal. Poplatnik v srčnem zadovoljstvu pase duše v Slovenskih Goricah. Jaz pa se še vedno trudim s slovenskim slovstvom — dvajset let bo menda kmalu!

Včasih se nehote, s tajno bridkostjo v srcu vprašam: Komu izmed nas je bila prisojena najmilejša usoda? Zdi se mi, da meni ne . . .

Prof. Fr. Pengov:

Med Tunskim in Brienškim jezerom.

Še danes mi zaigra srce otroškega veselja, kadar se spomnim na prelepe dneve meseca julija 1910, ki sem jih preživel v Švici v družbi 27 slovenskih rojakov iz Kranjske in Koroške. Vsi smo nosili na prsih etiketo s francoskim napisom radi splošnega umevanja tega jezika: »Poučno potovanje slovenskih kmetovalcev preko Švice.«

Ni moj namen opisovati to pot v njenih detajlih, podam naj le eno sličico iz nje, ki mi je bila iz premnogih všečnih posebno povšeči.

Glavno smer našega potovanja kažejo v atlantu azurne pege švicarskih jezer: od velikega Bodenskega jezera doli proti mnogo manjšemu Curiškemu in Štirikantonskemu, dalje proti še manjšemu Brienško-Tunskemu, proti veličastnemu Ženevskemu jezeru in potem v loku proti severovzhodu nazaj v domovino.

Sprva je šlo tedaj »decrecendo« do Brienz - Thuna, nato pa zopet »crescendo« proti Lemanu (Ženevsko jezero). Toda ne; prejšnji besedi veljata le za vnano, geometrijsko vsebino jezer, zgubita pa veljavnost, ako gledamo na notranji čar.

V Kozennu tako neznatni jezerci, Brienško in Tunsko, imata na sebi nekaj čisto posebnega, poseben značaj, izreden čar. Vsa švicarska jezera so podobna lepim kristalom; kolikor jih ugledaš, vsako je lepo, a vsako drugače. Katero je neki najlepše? Kdor bi hotel to prekalkulirati, bi moral biti že prav borniran Pavliha. Le norec preiskuje, katera resnica da je najresničnejša, ker vsaka pač ne more biti več kakor ravno resnica. Zato tudi, pogumni zemljan, ne vprašuješ veliko, katera lepotija je najlepša; vsaka je pač sama na sebi superlativ in se ne klanja zakonom komparacije.

Vožnja po Tunskem jezeru, z mičnimi vilami in gradiči, s krasnimi hoteli ob bregovih spominja na proslule vožnje po Renu, ki jih tolikrat opisujejo z navdušenjem. Niesen, Stockhorn in cela vrsta drugih »rogov« tvori njegovo ozadje, a brez primere veličastnejša je »šlafaza«, ki jo delata jezercu Eiger in Menih.

Kot orjaški piramidi se dvigata proti globoki nebesni modrini, dve Jakopovi lestvici, pravi nebeški lestvi; kajti tam, kjer se končujeta, se zde nebesa odprta in če bi imel, prijatelj moj, krila, bi lahko poletel gori, notri v večnost, da se ne bi ločil nikdar več od nje. Mogočna njuna snežna oblačila pa žare in utrinjajo iskre, kot bi sevalo nanje na tisoče solnc tega sveta. In vendar! —

Njuna lepota se zgublja, — popolnoma zgine pred omamljivo čarobnostjo, ki jo razodeva tukaj Jungfrava, ideal vseh gora. Ta obvladuje celo sliko, ona je kraljica samih kraljev, le še brez primere bolj vzvišena in veličastna od njih, četudi se zdijo ti drugi kraljevi vrhunci že sami vtelešena visokost in majesteta.

Vzrasla je gora Jungfrau na skalnato, masivno podlago, preko katere šumi nad tucat večjih in manjših slapov. Orjaška snežna in ledniška haljina se razprostira v velikih gubah in sijajni čistosti od temena pa do vznožja. Konture gore se v mehkih potezah ostrijo bolj in bolj gori do okroglastih ramen, na kojih se dviga, iskreč samih briljantov, v resnici kraljeva glava.

Visoka Jungfrava napravlja nate vtis kot neumrjoča himna na devišstvo, na njeno vzvišenost in čistost, kot večni spomenik, ki ga ji je postavil Stvarnik sam, kot svetišče, sezidano ji od Najvišjega.

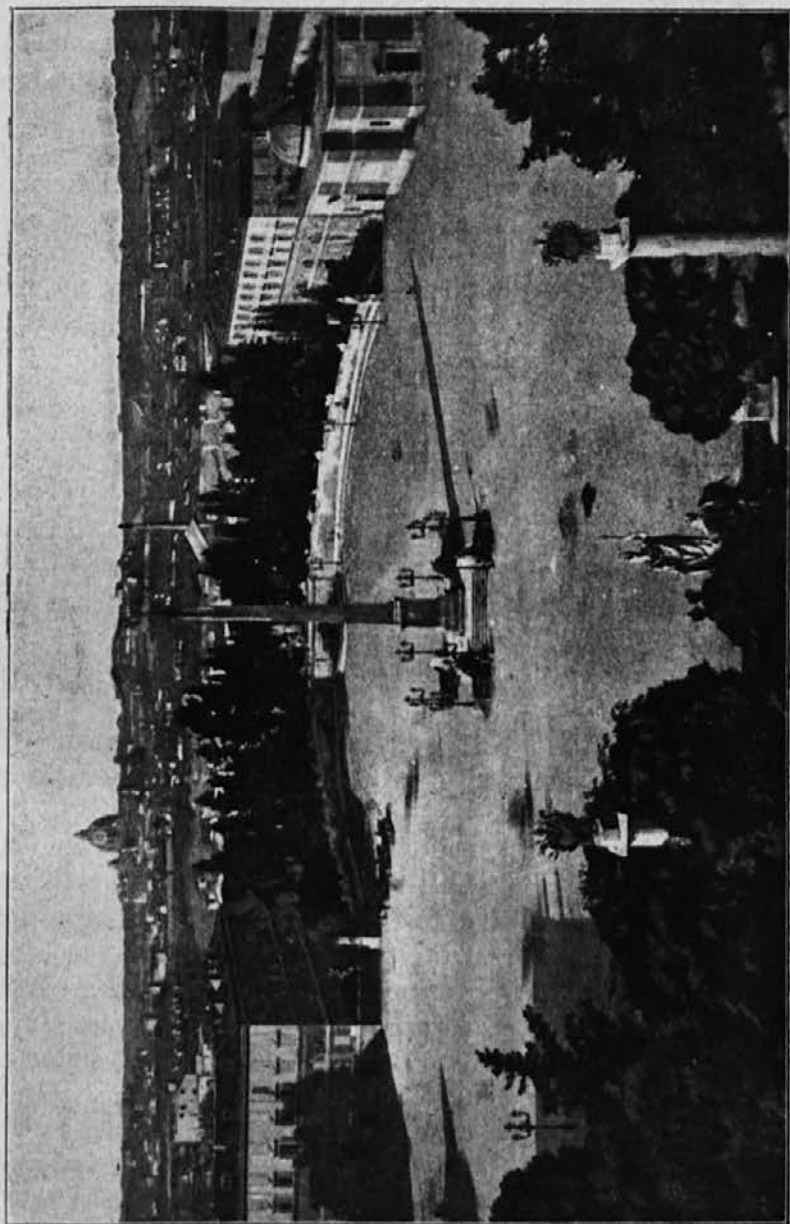
In v njenem vznožju sloviti Interlaken! Letovišče leži na onem kake pol ure dolgem traku reke Aar, ki veže kot modrozelen svilnat trak Briensko jezero s Tunskim. Nobeno ime švicarskih mest ni po daljnem svetu tako znano, kot to; enako slaven je le Rigi, oba skupaj pa sta za tisoče, ki ne poznajo Švice pobliže, cela vsebina te dežele.

Interlaken, atrium Bernskega visokogorja, je najstarejše in še vedno najbolj obiskovano zbirališče švicarskih poletnih gostov; od spomladi do jeseni sprejme do 100.000 obiskovalcev. Skupno z Engadinom, Lucernom in Zermattom se ponaša z največjo razkošnostjo in rafinementom gostilničarske obrti, ki služi za vzorec celemu svetu. Po hotelih se šopiri knežja krasota, vendar se nahaja tu in tam tudi priprostejša stavba, namenjena srednjim stanovom. Središče poletnega življenja je »Zdravišče« (Kurhaus) s krasnim vrtom.

Naj li imenujem Interlaken mesto ali vas?

Mestno velikolepni so njegovi hoteli in prodajalne, v katerih dobiš vse, kar je lepega in dragega, posebno raznih drobnarij planinskega športa, poleg tega mične izdelke bernskega zelo razvitega rezbarstva in rezljarstva s posnetki iz živalskega in planšarskega življenja; deloma so ti magacini tudi tako luksuriozni, da te je kar sram svojega mršavega mošnjička. Mestno velikolepen je tudi pro-

met z omnibusi v tem mestu s čudovito lego in življenjem tako mednarodnim, kolikor je to sploh mogoče; ljubek vtis pa, kakor da si na deželi, dela nate to, da se vse te lepote skrivajo med bohotnim sadnim drevjem, zlasti med orjaškimi starimi orehi, ki senčijo tudi slovito promenado Interlakna, zvano »Höhenweg«.

Pogled na Rim iz Monte Pincio.

In ravno na tem »Potu proti višavam« se ti odpre veličasten prizor, ki je dvignil Interlaken v podokence potujočega denarnega občinstva celega sveta. Res da je ta rodovitni svet med modrimi platinjskimi jezери, ves posejan z vasicami, tudi sicer krasen kosec zem-

lje, toda svojo pravo privlačnost ima vendarle od tod, ker gleda vanj skozi zelena gorska vrata na jugu, skozi dolino reke Ličine plemeniti stas Jungfrave, podoben prikazni drugega sveta. Če prideš tudi stokrat v Interlaken, zatrjujejo potniki, stokrat vzbudi v tebi isto pobožno presenečenje. Vsako jutro vžari v prenežni rdečici, stoji čez dan visoko nad meglo in oblaki v blesku sveže vlitega srebra in ko se pogreza večerni mrak v doline, tedaj je še najbolj nezapopadljiva.

Interlaken je točka, odkoder moreš prodreti v vse mnogo opovane krasote bernske Gorenjske, v ta čudesa stvarjenja, pri kojih pogledu se ti zdi, da gledaš v srce Stvarniku samemu, Velikemu, Neskončnemu, Nepojmljivemu in Vsemogočnemu, okoli Čegar diha krožijo svetovi, Katerega roka določuje pota tisočerim solncem in Kateremu nasproti je neizmernost vesoljstva le zrnice iz dna morja in neskončnost časov niti udarec sekundnega kazalca na uri.

M. Štular:

Svetovne uganke.

(Dalje.)

Lani smo obtičali sredi svetovnih ugank. Leto nas je prehitelo v našem modrovanju in pokazalo, da zna čas biti hitrejši kakor misel. A oplašiti se ne damo, ampak hočemo vztrajati pri začetnem delu ter letos dokončati, kar nam je ostalo od lani.

Lotiti se nam je 4. uganke: odkod tak red in smotrnost v vesoljstvu?

Največji učenjaki, tudi ljudje, ki niso bili krščanstvu prijazni, kakor n. pr. Voltaire, Rousseau i. dr., so strmeli nad redom in smotrnostjo, ki vlada v vesoljstvu.

Kako lep red povsod! Red med zvezdami, red na zemlji med vsemi bitji, ki bivajo, žijejo in klijejo na njej.

S pomočjo najboljših daljnogledov se ceni število zvezd okoli 1400 milijonov. Seveda to še ni vse. Sam Bog ve, koliko jih je še tako grozno oddaljenih, da jih ni mogoče opaziti niti z najostrejšim in najfinejšim daljnogledom. Mnogo se jih vidi le kot zvezdne meglice. Posameznih razločiti in šteti ni mogoče. — Naš um strmi ob tej množici, kako bi šele strmeli, ko bi videli velikost vseh teh neštevilnih svetov. Zakaj večina njih je večja kakor naša zemlja. Naj navedem samo en primer: naše solnce je 1,300.000krat večje kakor naša zemlja, zvezda Sirij pa je 12krat večja kakor naše solnce, torej 15,600.000krat (skoraj 16 milijonkrat) tolika kakor naša zemlja. Kaj ne, kakor orehova lupina proti mogočnemu parobrodu! Mi smo s svojo zemljo v ozvezdju, kar je kaplja v neizmernem oceanu.

Kako bi šele strmeli, ko bi videli s kako neznansko hitrostjo krožijo po božjem vsemiru! In tudi največji matematik se ne more

načuditi, kako natančno določeno imajo svojo pot, svojo težo in hitrost, da nobena v nobeno ne zadene, ne zamudi niti za sekundo, ne zgreši svojega pota niti za las. Edino vsled tega nepopisno natančnega reda in točnosti zamorejo zvezdoslovci do sekunde zračunati, kdaj nastopijo solnčni ali lunini mrki.

Ta red med planeti glede njihove teže in velikosti, oddaljenosti od solnca in hitrosti gibanja, je bistven. To se pravi: tako potreben, da če bi bila ta ali ona zvezda samo nekoliko težja ali lažja, samo nekoliko hitrejša ali počasnejša, samo nekoliko bližje ali dalje od solnca, bi med vsemi kmalu nastal strašen nered in polom.

Samo na podlagi tega tako strogo in matematično natanko določenega reda je zvezdoslovec Adam Leverrier preračunal, da mora biti v našem ozvezdju še en planet in natančno izračunal tudi njegovo težo, oddaljenost in hitrost, predno ga je sploh kdo opazil. Pokazalo se je, da je matematično prav sklepal: izpopolnjena astronomija je zazrla preračunano zvezdo in ji nadela ime Neptun, ki je 85krat večji kakor naša zemlja. Opazil jo je zvezdoslovec Galle 23. septembra 1846 v Berolinu.

Zvezdoslovec Euler se je ubijal z zakoni tega reda med svetovi 30 let, Newton pa celo življenje, pa jim nista prišla do dna. Oba sklepata polna začudenja, da je moral biti neskončno moder računar tisti, ki je vse te svetove tako lepo uredil in razgibal.

Osupne nas veličastni red med nebesnimi velikani, a tisti lepi red se nam kaže tudi na zemlji, sicer v manjšem obsegu, toda v nič manjši natančnosti in modrosti.

Ne moremo tu vsega navesti, torej samo par bolj očitnih dejstev, ki nam pričajo o lepem redu in modri smotrnosti stvari na zemlji.

Poglejte zemljevid obeh polobel ali pa globus, če ga imate! Zdaj pa pogledajte, kako segajo svetovne morske ulice med zemeljsko celino od severnega do južnega tečaja, ne pa ob ekvatorju od vzhoda do zahoda.

Dobro, vidimo — boste rekli, — pa kaj je to posebnega. To je pač brez pomena, ali se morje pretaka gori in doli ali pa počez.

Počasi, prijatelji!

Ti morski tokovi od ravnika proti severnemu in južnemu tečaju ter obratno so velikanskega pomena. Oni omiljujejo podnebje. Gorka morska voda teče namreč proti obema tečajema in prinaša deželam, mimo katerih teče, nekoliko tropične gorkote v dar. Od tečajev pa teče mrzla voda proti ravniku ter oblažuje vročino tropičnih krajev.

Kak mraz bi vladal v mrzlih pa tudi že v zmerno toplih pasovih, ko ne bi bila morje in celina tako razvrščena!

Tako je pa vsem znano, kako milo podnebje ima Irska, Angleška in tudi še Škandinavija, ker jih ogreva Zalivski tok s svojimi

milimi tropičnimi sapicami, ki jih prinaša tam iz naročja ameriškega, iz mehiškega zaliva.

Preobširno bi bilo popisovati, kako umetno je sestavljen zrak in kako čudovite so lastnosti svetlobe, da ustrezajo vsem potrebam človekovim, potrebam živalstva in rastlinstva. — In kdo se za to zmeni? Še na um ne pride večini ljudi, s koliko modrostjo sta sestavljena zrak in svetloba, ki sta za nas tolika dobrota!

Kako smotrno je razmerje med ledom in vodo.

Fizika uči, da postajajo telesa tem gostejša in specifično težja, čim bolj se ohlajajo. Pri 0° je vsako gostejše in specifično težje kakor pri $+4^{\circ}$ itd.

Glejte, kako modro je pri vodi narejena izjema. Voda je pri $+4^{\circ}$ najgostejša, pri nižji temperaturi in pri 0° stopinj, ko zmrzuje, je pa redkejša in specifično lažja. Ko bi bila pri 0° , ko zmrzuje, težja, bi led padal na dno, in tako bi se sčasoma na dnu naših rek, jezer in morja nagromadil grozen led, ki bi zamoril v njih vse življenje, spremenil polagoma vso zemljo v mrzlo Sibirijo. — Tako pa lepo led na vrhu ostaja, ker je za eno desetino lažji kakor voda; tako da tehta

10 dm³ vode 10 kg,

10 dm³ ledu pa 9 kg.

Kajne, kako čudovito, kar proti splošnemu naravnemu zakonu! Pa kako obenem modro, smotrno in potrebno za življenje na zemlji!

Kdo zopet na to kaj misli, dasi je pravo čudo v naravi!

Občudujte malo čebelico, ki poseka glede praktičnosti gradnje vsakega stavbenika, glede natančnosti v preračunanju obsežnosti in kotov svojih celic celo sloveče matematike! Rešila je težko vprašanje, kako obliko morajo imeti lončki, da se doseže največja prostornina, pa pri tem porabi kar najmanj voska.

Na skupno osrednjo steno prilepi šesterostrane lončke, katerih dno tvori tristranično piramido. Tako nastanejo na dnu po trije paralelogrami.

Matematik König je izračunal z logaritmi, da se to da najlažje doseči, ako merita prikota teh paralelogramov: eden $109^{\circ} 26'$, drugi pa $70^{\circ} 34'$. Toda druga dva matematika, Réaumur in Maraldi, sta natančno izmerila čebelino satovje in našla, da merita kota $109^{\circ} 28'$ in $70^{\circ} 32'$ in da se je torej matematik z logaritmi zmotil. — Kdo jo je učil tolike natančnosti in spretnosti?

Nimamo več prostora, da bi navedli lahko še celo množico čudovitih pojavov iz knjige prirode, v katerih se bere o najlepšem redu in o premodri smotrnosti. — Navedli smo samo nekaj primerov iz zvezd, morja, zemlje in njenih vod, ter iz kraljestva neznatnih žuželk, ki nam pa jasno govore in pričajo o lepem redu in modrosti na nebu in na zemlji.

Vsak človek, ki ima zdrave oči in vsaj nekoliko misli, vidi vse to in občuduje. In čim bolj vidi in čim bolj vse to razume, tem bolj

vse to občuduje. Največji naravoslovci so tudi najbolj strmeli nad tem lepim in modrim redom v vesoljstvu.

Ako vidi človek lepo sliko ali lep kip, mogočno stavbo ali umeten stroj, četudi samo priprosto uro, takoj sklepa, da je te stvari moral kdo narediti in da jih ni veter skupaj znosil ter vprašuje po mojstru, ki jih je sestavil.

Ako se nam vriva vprašanje po umetniku že pri teh priprostih predmetih, se nam tem bolj pri pogledu na vesoljstvo, ki je lepše kakor vsaka slika ali kip, veličastnejše kakor najimpozantnejše stavbe, umetnejše sestavljeno, kakor vsak stroj, vsaka ura.

Odkod torej tak red in taka modra smotrnost v vesoljstvu?

Za vse tiste, ki imajo vero samo v mrtvo materijo, je seveda to velika uganka.

Kajpada so se svoj čas materialisti zaleteli in široko zinili kakor kak predrzni in puhloglavi ljudski šolar ter rekli: to je delo atomov, ki so se slučajno združili v to obliko, kakor nam jo kaže svet.

Odkar jim je Du Bois Reymond bral levite, so sicer utihnili v znanstvu s tem svojim »slučajnim«, a med svetom se dobi še veliko takih nazadnjakov, ki ponavljajo staro, že stokrat ovrženo in neumno frazo: svet in ves red v vesoljstvu je nastal slučajno.

Prijatelj, recimo, da greš po cesti, pa najdeš na njej konjsko podkev, kajne, čisto priprosta stvar? Zdaj bi ti pa hotel kdo resno natvesti, da je tista podkev slučajno nastala, ker je veter od bližnje kovačnice znosil tako skupaj železne opilke. — Po pravici bi bil užaljen, da te ima za takega bedaka! — Ti trdno in nezmotljivo sklepaš, da jo je napravil kovač.

Ali greš pozimi na izprehod in vidiš ob poti nerodno stelebanega snežnega možica. — Zopet popolnoma neomahljivo sklepaš, da so otroci tu mimo šli in so ga naredili.

In zopet bi bil jezen, ko bi te hotel kak tak modrijan prepričevati, da je možica slučajno veter skupaj znosil.

Ne bom navajal tu krasnih, umetnih stavb, kipov, slik in pesmi, o katerih se nihče ne upa reči, da so nastale slučajno, ampak je vsak do dobra prepričan, da so delo umetnikovo.

Omenil sem samo ta dva najpriprostejša primera, ko človeški um iz najbolj neokretnih pravičnih oblik nezmotljivo sklepa, da dotična stvar ni nastala kar tako slučajno, ampak jo je napravil kdo, ki ima smisel za pravilne oblike.

Ako tedaj take preproste reči ne morejo nastati slučajno, kako naj bi bil slučajno nastal svet z vsem svojim veličastvom, lepoto in umetnim kroženjem, ki ga ne morejo doumeti največji učenjaki?! — O umetnosti je tudi vsak materialist prepričan, da ni slučaj. In umetnost si ravno prizadeva, posnemati naravo. Ako torej umetnost ni slučaj, ali naj bo potem slučaj narava, od katere se umetnost uči, jo posnema in občuduje?!

Pametno pravi Cicero: »Če so mogli atomi ustvariti svet, zakaj ne morejo ustvariti stebrišč, svetišč, palač in mest? Saj bi bilo to vendar mnogo lažje delo!«

Toda, kaj je vendar ta »slučaj«? Poglejmo si ga bližje!

Slučaj je po splošnem pojmovanju ljudi dogodek, ki se pripeti, ne da bi ga kdo nameraval doseči ali provzročiti.

Kdor torej trdi, da je svet nastal slučajno, ta trdi, da so se atomi slučajno skup zadeli in upodobili ta lepi, veličastni in umetni svet. — Kdor to verjame, ima večjo vero kot apostoli in neumnejšo kot mohamedanci, ki verujejo, da je plaval Mohamedu mesec skozi rokav!

Toda, prvič: atomi se sami po sebi niso mogli začeti gibati, kar smo dokazali pri vprašanju »odkod gibanje«. Če se pa niso mogli niti »slučajno«, niti kako drugače razgibati, so se tem manj mogli zlit v tako lep svet.

Pa tudi potem, ko so bili atomi že v gibanju, se niso mogli »slučajno« nagromaditi v sedanjo obliko sveta.

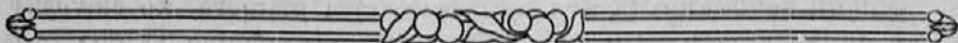
Materija je morala v ta namen dobiti od nekoga teženje po oblikovanju, ali z drugimi besedami: morala je dobiti naravne zakone, po katerih se je dalje oblikovala in dosegla končno sedanjo obliko.

Lepo pravi že Cicero, da bi bil manjši čudež, ko bi se bili slučajno sestavili Enijevi letopisi (v katerih je v 18 spevih opevana rimska zgodovina), kakor pa ko bi se bili atomi slučajno združili in razporedili v ta lepi svetovni red.

Voltaire pač ni bil pobožen pa piše vendar: »Ako oznanja ura urarja, ako napoveduje palača stavbenika, kako bi ves svet ne oznanjal najvišjega uma, ki je vse to ustvaril?!«

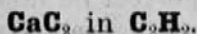
Največji zvezdoslovec vseh časov, Newton, pravi nekako ogorčeno: »Človek, ki ne pripoznava Boga, je norec, ki zasluži, da bi ga zaprli«.

Resnično, taka slepota se ne da opravičiti: »Njegova (božja) nevidljiva bitnost se namreč od stvarjenja sveta umsko vidi na delih, tako tudi njegova večna moč in božanstvo, tako da so neopravičljivi.«

Prof. Fr. Pengov:

Paberkli iz kemije.

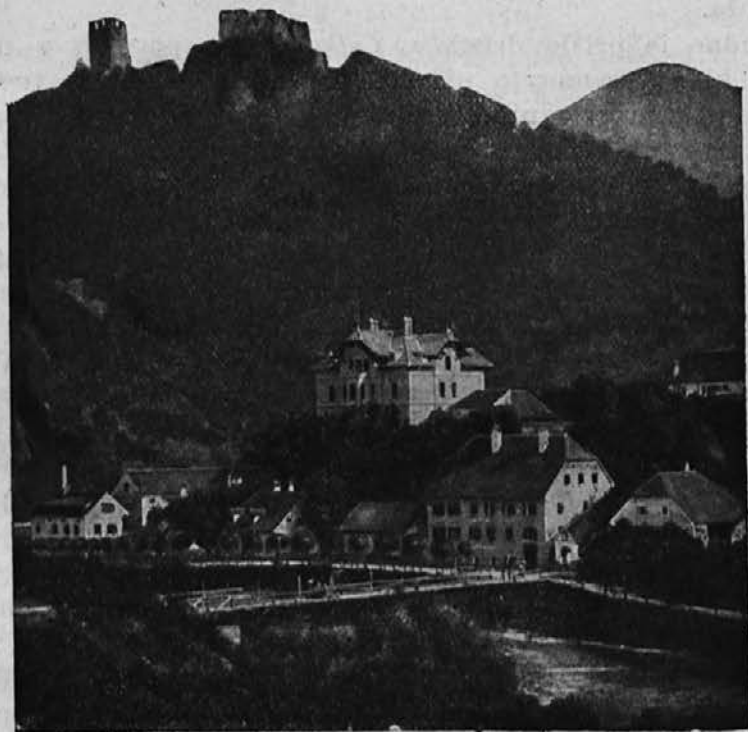

Čuden nadpis in neprebavljiv! bo vzkliknil nekateri naših mladih čitateljev! Starejši njegov tovariš pa, ki pohaja po letošnji suši že črno šolo, bo odprl modro usta in določil s pomilovalnim nasmehom: »Eh, kaj to! Opraviti imamo pač s snovjo, ki mi je — kolesarju — tolikokrat nadomestovala dnevno luč in svetlobo ku-

jajoče se lune ob večernih urah. CaC_2 je kalcijev karbid, ki ga imam v zalogi, kupljen à 48 h za kg, in C_2H_2 je po vplivu H_2O iz prvega nastali plin acetilen, ki nam v domači dekanijski cerkvi krasno nadomešča častitljivega prednika, svetilni plin ponosnega meščana.«

Hvala Bogu, porečeš zdaj tudi ti, Benjamine, predstavili smo se drug drugemu in prišli do prepričanja, da sta naša nova znanca prav koristna uda iz velike družine ogljenčevih spojin. Pa tudi imenitna sta naša gosta; to že po svojem postanku.

Kajti, ko se je porodil CaC_2 v električnem topilniku med dvema elektrodama iz proletarske zmesi iz oglja in žganega apna, tedaj je bilo na svetu mnogo govoričenja in stikanja glav, zlasti učenih,

Razvaline Celjskega gradu.

mnogo več nego ob dnevih, ko se rodi mogočnemu vladarju sin ali hčerka.

V resnici karbid ni tako mlad, kot se zazdi ob prvem srečanju; kajti svojo rojstno letnico piše z začetkom 19. veka, ko je počival v rokah slavnega angleškega fizika Davyja. A kakor topi CaC_2 ni dojmil slave svoje zibelke, delavnice imenitnega učenjaka, tako se pa tudi ta še ni zavedal pomena svojega najdenčka Karbida. Šele l. 1862. — torej čez pol stoletja — je napravil Wöhler CaC_2 zavedno in nalašč in proučeval njegove lastnosti, med prvimi to, da se z vodo silno lahko razkraja, pri čemer tvori smradljiv, a

gorljiv ogljenčev vodenec, istoveten z acetilenom, ki so ga bili našli malo popreje. Praktičnih posledic pa tudi nemški modrina ni še mogel izvajati iz svoje najdbe, kajti izdelovanje CaC_2 je bilo tedaj še silno zamotano in dragoceno početje, posebno zato, ker še ni bilo pri roki električnega toka v zadostni množini in poceni. Ko pa je jela v naslednjih letih napredovati elektrotehnika z orjaškimi skoki, tedaj so proizvajali v Parizu in drugod poleg drugih karbidov (to je na splošno: ogljenčevih spojin) igraje tudi kalcijev karbid, to je naš specijelni karbid v ožjem pomenu. Zato se tudi iznajdba CaC_2 pripisuje francoskemu kemiku Moissanu. Pa tudi zdaj — se je zdelo — bo zanimal CaC_2 le znanstvenike, ne da bi pognala njegova klica le en zelen brstič noter v življenje praktičnega moža.

Vendar je prišlo drugače. CaC_2 je, ker porojen v najhujši vročini, ki jo premorejo ustvariti človeška sredstva, tudi silno stanovit en nasproti ognju. A ravnotako slab je napram vodi, tudi mrzli. Ali ni tako tudi pri marsikakem človeku? Z ognjem razburjene jeze ga ne pripraviš nikamor, le še bolj mu zakrkneš srce; če pa vliješ nanj hladne vode lastne potrpežljivosti in trpeče ljubezni do njega, se mu raztopi srce in omeči in plod tega procesa je koristen acetilen, svetloba lepega življenja, koristna zanj in za vso okolico.

Uporabljivost CaC_2 je jela igrati ulogo meseca prosinca l. 1895. Amerikanec Willson iz Spray v Severni Karolini je bil prvi, ki je resno predlagal karbid za razsvetljavo. Mož je hotel izločiti kovino Ca (kalcij) iz CaO (žganega apna) s pomočjo električne vročine in C (oglja). A to se mu ni posrečilo; mesto srebrnobeke kovine je našel v svoji peči črno raztopljeno maso in ves nejevoljen je vrgel celo šaro v bližnji ribnik. Tu je zadovoljno opazoval, kako je šumelo na dnu vode, kako je kipelo brezštevlnih zračnih mehurčkov, kakor je mislil. Pri tem si je prižgal pipo in vrgel klinček v vodo. Toda, glej spaka! Zaplamtelo je nad ribnikom kot bi bil nastal velikanski prerijski požar. Okamenel je stal Willson pri tem prizoru, saj še ničesar ni vedel o evropejskem acetilenu, takoj pa je tudi uganil brihtni Yankée, da bi se dalo s to rečjo kaj narediti. Šel je brez odloga na delo, varit novega CaC_2 in bobnat zanj ameriško reklamo. Da je imel pri tem uspeh, je znano, kajti bil je čas, ko se je govorilo po celem omikanem svetu le o karbidu in o karbidovem plinu. Že so gledali nekateri bujnomisleci v duhu jutranjo zarjo nove dobe, ki bo zadostila s pomočjo acetilena vsem potrebam vsakdanjega življenja človeškega. Kajti acetilen so smatrali za prababico vseh organskih spojin, iz katere je možno izvajati vse druge organske snovi, od špirta do žitnega škroba in cukra. Zavladatale je po svetu karbidova vročica. A vihar se je kmalu polegel, očistilo se je ozračje in danes imamo kot zapuščino nekdanje

mrzličnosti le nekaj prav koristnih metod za uporabo acetilena; o tem drugič kaj več.

Omenil sem že, da je proizvodnja CaC_2 silno enostavno. Pri visokih temperaturah, ki jih daje električna peč — do 4000°C — se spajajo skoro vse kovine in nekovine z ogljencem C , tako tudi kalcij Ca . Treba je samo omarice iz nezgorljivega materiala, n. pr. grafita, ki se napolni s fino zmletim ogljenim prahom in žganim apnenim prahom. V omarico — električno peč — se napeljeta elektrodi iz oglja in požene skozi nju električni tok. Prah v omarici se raztopi, oba dela zmesi, namreč CaO in C , se kemijsko spojita in — CaC_2 je gotov. Pri tem uhaja iz peči ogljenčev okis CO po vzorcu

Izprva je bilo treba napolniti vsako peč posebej in posebej izprazniti; danes pa imamo slično kakor v železnih plavžih tudi tukaj nepretrgano delo. Električna peč je sezidana po vzoru plavža. Zgoraj se meče vanjo zmes iz oglja ali koksa in žganega apna; ta se med elektrodami raztopi in spoji, nato pa odvaža na podstavljениh vozičkih, ki tvorijo plavževo dno. En voziček odpelje izgotovljeno karbidovo pogačo, dočim se porine drugi v peč s svežo, surovo zmesjo. — Na ta način se preizvaja danes CaC_2 poceni, a le tam, kjer so na razpolago velike vodne sile, n. pr. v Bitterfeldu, Neuhausenu, v Jajcu i. t. d.

Izmed najmodernejših električnih topilnic je Tennerjeva karbidna peč. Surova zmes, ki se vklada vanjo, obstaja iz 56 delov CaO in 36 delov C . Delavni električni tok, ki ga daje dinamo, mora imeti moči 1700–2000 amperjev in 65–100 voltov. Ker je $1 \text{ volt} \times 1 \text{ amper} = 1 \text{ vatu}$ in predstavlja 736 vatov = 1 konjsko silo, zato vam pove mali račun, da potrebujejo elektrokemične tovarne velikih vodnih sil za svoje obrate.

Nedin Sterad:

Ob Adriji . . .

Miramar, 20. septembra zvečer.

Čista si in mogočna, omamljiva, polna hrepenenja . . .

Ob tebi klije ljubezen, zgine sovražstvo . . . Tvoja pesem, polna lepote in soglasja, omamlja zakrknjena srca, miri razdevajoče misli, prižiga ogenj sveže ljubezni.

Ob tebi je mir in tolažba . . .

Ne čudi se mojemu pogledu, prevzetem od tvoje lepote! Mar ne poznaš več starega znanca, ki te je zapustil v nadi, da mu zasiže med tujci solnce nove sreče? ki se vrača z vero, da mu tvoja bližina rodi znova ljubezen do vsega svetega, plemenitega?

Adrija! Ob tebi naj izpovem veliki konfiteor mojega tavanja v tujini, ob tebi naj izprazni duša, kar je v njej nesvetega, moje prihodnosti nevrednega... Ti izroči viharjem mojo preteklost in vse, kar je v njej nepremišljenega, slabotnega, da bo čista moja duša in vredna blagoslova božjega...

* * *

Krasen, očarujoč je večer ob divni Adriji! Mogočno se odpira pred začudeno dušo morska širina, posejana s čolni, jadrnicami in neštevilnimi brodovi... Med njimi pa plavajo ponosne ladje, polne ljudi in raznovrstnega blaga.

Zahajajoče solnce se klanja in pozdravlja svojo ljubljenko, mogočno Adrijo, žarečo v zlati večerni zarji. Po njej se zibljejo obrežne ptice; ljubke lastavice se dotikajo njene gladine. Beli golobi in drzni galebi tekmujejo med seboj, odletavajo in obletavajo hladno Adrijo.

In ona se smehlja jasnemu večeru, ga objemlje in mu šepeta pesem dobrodošlico.

Blažen mir se razprostira po širni ravnini, le tupatam se sliši skok veselih delfinov... Čuje se lahno veslanje, večerna pesem...

Mogočna je tedaj Adrija, počivajoča v božjem miru. Sveta tišina kraljuje nad skrivnostnim vodovjem..., prevzema začudeno dušo v tihi mir zamišljenega zemljana.

»Tiefe Stille herrscht im Wasser,
ohne Regung ruht das Meer,
und bekümmert sieht der Schiffer
glatte Fläche ringsumher.
Todesstille fürchterlich!
In der ungeheuren Weite
reget keine Welle sich.« — Goethe.

In duša, zatopljena v bajni svet svojih vzorov, drzna v svojem poletu, neovirana v svojih mislih, živeča v trenutkih blažene sreče — najde zaželjeni mir ob tihi Adriji.

»Sem na morje, vi ljudje potrti,
ki izmučil vas je znojni dan,
vi, ki vam v življenja borbi ljuti
srce težkih je dobilo ran!« — Aškerc.

Družijo se črni oblaki... Neštevilni bliski obsevajo temno modro Adrijo. Vihar besni, premetava šumeče valove...

Mogočna je Adrija v svojem miru, a mogočnejša je v viharju. Divje se premetavajo rastoči valovi, padajo in se izgubljaajo v njenem naročju.

»Blitze zucken in den Lüften,
und aus ihren Felsengrüften
werden alle Stürme los,
wühlen ungeheu're Schünde
in den weiten Wasserschlund:
gähnend, wie ein Höllenrachen,
öffnet sich des Meeres Grund.« — Schiller.

Strašna je zadnja ura na besneči Adriji! Mornar obupuje, kliče,
moli . . . čoln se prevrača . . . zdi se peresce . . .

»Valove šumeče, belo peneče
na morju podi besneči vihar.
Vse sile strašeče, grozno grmeče
na sodbo velijo, ubogi mornar!«

Adrija, zakaj se nisi ubranila besnečemu viharju, ki je razdejal
tvojo krasoto, tvojo milino? . . .

Zakaj, te vprašujem?

Glej, tudi v mojem srcu so zadijvali besneči viharji, zlomili
krmilo mojega upanja . . . Veslo so odnesli podivjani valovi str-
tega hrepenenja . . .

Potapljal se je čolnič mojega življenja, a ne potopil.

V tujini sem zdihoval po tebi, klical tvoje ime, polno tolažbe in
upanja. Po tebi sem hrepenel, po tvoji bližini . . .

Zdaj sem tu!

Ob tebi iščem miru, v tvoji tišini — v tvojem viharju.

Srečno je priplaval moj čolnič v tvoje naročje. Duša koprni po
ljubezni, se topi v uživanju tvoje lepote . . .

Ob tebi je mir, na tebi življenje, v tebi ljubezen!

* * *

Večerna zarja se izgublja na sinjem nebu . . . V Adriji odse-
vajo zvezde, posejane na nebeškem svodu:

»A po nebu pošetale zvezde . . .« — Martić

Nepremagljivo čutim željo po življenju, po novi, upanja polni
bodočnosti.

Tvoj večer, ljubljena Adrija, budi ljubezen do dela, do truda, —
obeta zmago . . . Tu je doma harmonija med neskončnostjo nad in
dosegljivostjo blestečih idealov — — —

Vez med nebom in zemljo je tesneje združila večerna tišina.
Sanjavo seva mesec na Adrijo . . .

»Un oblio lene de la fatigosa
vita, un pensoso sospirar quiete,
una soave volontà di pianto — l'anime invade.
Faccion le fiere e gli uomini e le cose,
roseo l'tramonto ne l'azzurro sfuma . . .« — Carducci.

Prof. L. Arh:

Literarni pogovori.

Svantovan. Tri pesmice ste poslali. Ne rečem, da so slabe. Da
bi bile prav dobre, tudi ne trdim. Kažejo pa, da imate zmožnosti.
Le vadite se pridno. Pesnike berete pridno, na kar spominjajo
nekateri verzi. A to nič ne de. Pogum in pridnost velja! To pot
priobčim dve, tretja »Oj tuli, tuli burja« bo pa ostala v mojem košu.

Vrnitev.

Potoček skozi log šumi,
ko šumel je nekdane dni,
ko nekdanj, zdaj še v svet beži.

Ob njem korakam sam molče
in misli se mi nehote
v otroška leta potope.

Minulo let je dvakrat pet,
odkar od doma šel sem v svet,
a zdaj domov se vračam spet.

Tu vrba žalna še stoji,
ko stala je nekdane dni,
potoček zemljo ji poji.

Ob njenem deblu postojim.
Tu postojim, se zasolzim,
ko se v nekdanji čas vtopim.

Saj to drevo, ki brez mladik
stoji tu starcu zdaj nalik,
otročjih let je spomenik.

Tu sem sem hodil se igrat
in spremljal me je mlajši brat,
obema tekel čas je zlat.

Zamišljen v zlati čas molčim,
po srečnih dnevih se solzim,
kar bilo je, si spet želim.

Če bi vstali . . .

Če zopet bi vstali pradedje,
če prišli iz groba bi dna,
od groze bi tajne strmeli,
več ne bi poznali sveta.

Ne mogli spoznati bi potov,
ki trume po njih se drve,
a z grozo bi zrli prevrate,
ki srečo človeštva grene.

In z glavo bi dedje majali,
vtopili se v misli težke,
o časih nekdanjih, srečnejših,
bi sanjali sanje sladke.

Ko tujci bi bili na zemlji,
kjer bival nekdanj je njih rod,
ki s tulom in lokom lovil je
nekdanj že divjačino tod.

In če bi jih morda vprašali,
živeti li zopet žele,
če radi v življenje bi vstali,
soglasno bi rekli, da ne.

V Zagreb! J. K. Murinov. Zanimive potopisne črtice pisati ni lahko. A Vam se je še dosti posrečilo, če vpoštevam, da ste petošolec — rekonvalescent. Samo s slovnico in posebno z ločili se pa le kmalu prav po krščansko spravite. »Boljša je kratka sprava nego dolga pravda.«

V Zagreb!

Potopisna črtica. J. K. Murinov.

Lepe so bile tiste ure. Kadar se spomnim nanje, se mi stori milo pri srcu. Kolikokrat sem že sklenil, da moram zopet videti krasno hrvaško prestolico, kraljevi Zagreb. Neizbrisno si se mi vtisnil v spomin, ko sem te prvič obiskal kot brezskrben dijak.

Ker mi je bilo dolgčas in je v žepu cingljalo par kronic, sem sklenil, malo pogledati po svetu. Krenil sem proti Novemu mestu. Moj mentor, tovariš z novomeške gimnazije, mi je zvesto razlagal mestne znamenitosti in to s tako velikim ponosom, kakor da bi

bilo njegovo rojstno mesto prvo za Dunajem. Nekatere cerkve in poslopja so res lepe in zanimive, n. pr. kapiteljska cerkev, franč. samostan in sodnija, magistrat in gimnazija. Po večini pa je mesto tako, kakor druga po naši domovini. Peljal me je tudi na pokopališče, kjer mi je pokazal grob Janeza Trdina in glasovitega cigana Helda, ki je bil obešen.

Posloviti se je bilo treba od mesta in prijaznega tovariša in vzeti pot pod noge, da pridem še za dne v Brežice. Pot po lepi državni cesti je dolga debelih sedem ur. Dasiravno se menjavajo lepe in obširne vasi z bujnimi vinogradi in košatimi Gorjanci, se mi je vendar zdela pot neznansko dolgočasna, osobito, ker je bilo treba požirati venomer cele plasti prahu.

Ko se je solnce že precej približalo Gorjancem, sem zagledal s klanca pri Cerkljah onkraj Save Brežice, ki so se kopale v zahajajoči solnčni svetlobi. Krasen je bil ta pogled na hiše in hišice breškega mesta, oblite s krvavordečo solnčno svetlobo.

Ko se je lovil že mrak po mestnih ulicah, sem jo primahal truden in lačen črez dolgi most v mesto. Most, črez katerega gre državna cesta iz Novega mesta, je silno dolg in pelje črez Krko in Savo, ki se tamkaj združita.

Mesto samo na sebi je čedno in ima lepe hiše ter širok glavni trg, od katerega se cepijo manjše ulice. Tukaj je sedež c. kr. okrajnega glavarstva, ki ima svoje urade v starem in močnem gradu. Da so prebivalci pobožni, to pričajo tri cerkve, katerih ena je oo. frančiškanov, ki imajo tudi samostan.

Imajo tudi lep Narodni dom, kjer imajo prostore in krasen oder razna društva. Tudi za telesne potrebe je poskrbljeno.

* * *

Drugo jutro po dobro prespani noči sem zapustil Brežice in se po železnici prepeljal proti hrvaški strani. Svet se je vedno bolj razgrinjal in onkraj meje smo zazrli veliko ravnino. Polje je bilo lepo obdelano in njive večinoma posejane z žitom in koruzo. Te rastline je bilo izredno veliko, menda najbolje obrodi. Na postajah, ki pa niso tako čedne in velike kakor pri nas, smo že srečevali predstavitelje hrvaškega naroda. Šlo je hitro naprej. Široka Sava nas je zapustila in pridružila se nam je ozkotirna proga, ki pelje iz Zagreba v Samobor. V daljavi so se začele prikazovati hiše in tovarne in kmalu je začel vlak ropotati po premenah na zagrebškem južnem kolodvoru.

Poln železniškega prahu sem se napotil v mesto. Najprej je bilo treba plačati davek, ki ga je terjal tisti neizogibni del našega telesa, ki se mu pravi želodec. V gostilni »Pri jagnjetu« so mi postregli z dobrim ogrskim golažem, pa tudi z jako slanim računom. »Zagreb je pa drag«, sem si mislil, ko sem se odpravljaj po mestu. Zatorej si ga le hitro oglej, če ne, te še slečejo.

Pot me je vodila po Ilici. To je največja in najživahnejša ulica v celem Zagrebu. Na Ilici se nahajajo največje prodajalne in najlepše hiše. Tam, kjer se od Ilice odloči v breg proti staremu mestu Mesnička ulica, stoji spomenik hrvaškega pesnika Kačića.

V Mesnički ulici stoji tudi prirodosnanski muzej, v katerem se nahajajo lepe živalske zbirke in znamenite človeške in živalske izkopnine iz diluvijalne dobe. Nedaleč od muzeja pa stoji starinska Markova cerkev na Markovem trgu v starem mestu. S starega mosta, ki leži više od novega, pridemo po vzpenjači zopet na Ilico.

Bilo je vroče kakor v peči, ko sem prispel na Jelačićev trg. Nepregledna vrsta šatorov in kolib se je razprostirala tukaj. Sem se menda zateka ves narod, ki prinaša v mesto prodajat svoje pridelke. Kupil sem si nekoliko lepih debelih češpelj in brhka Hrvatica mi jih je nasula polne žepe. Tega božjega daru se dobi v Zagrebu veliko in poceni. Ob tej priliki sem si ogledal tudi narodno nošo Hrvatov. Prevladuje bela barva. Možje nosijo široke bele hlače in nekako srajco iz belega platna, črez katero oblačijo tesen oprsник brez rokavov. Ta oprsник je temne barve. Na glavi jim pa čepi ozkokrajen, okrogel klobuček.

Ženski svet pa se oblači v belo, zelo nagubano krilo in v lepo vezene rokavce (jopico) iste barve. Lepa je ta noša, le škoda, da bode tudi to v doglednem času požrl evropski kroj. Toda vrnimo se k Jelačičevemu trgu.

Sredi med tem seliščem kolib in kramarskih šatorov, sredi pristnega hrvatskega življa pa stoji impozanten spomenik moža, okoli katerega se je sukala vsa hrvaška in tudi avstrijska zgodovina l. 1848. Na ogromnem konju sedi ban Jelačić, v iztegnjeni roki pa ima naperjeno sabljo proti Madžarom.

Veliko privilegijev in narodnih pravic je pridobil Jelačić Hrvatom od cesarja, ki ga je spoštoval in vpošteval. Kako tudi ne? Saj je l. 1848. potolkel pri Vilagošu Madžare in tako rešil Avstrijo. Toda nesrečna doba reakcije (1850—60) in Bahovega absolutizma je, kakor marsikaj slovanskega, uničila tudi Hrvatom za Jelačića pridobljene pravice. Združena kraljevina Hrvaška in vojvodstvo srbsko je splavalo po Savi.

Pot me je privedla na káptol. Tako pravijo gričku, ki se vzdiguje nad Jelačičevim trgom in na katerem stoje stolna cerkev, semenišče in nadškofova palača. Stolna cerkev je zidana v gotskem slogu in je vsa preobložena z gotskimi okraski. Notranjščina vpliva nate očarujoče. Mističen polmrak je razlit po visoki in krasni cerkvi. Izmed drugih oltarjev je posebno krasen oltar slovanskih apostolov, sv. Cirila in Metoda. — Ker se s stolpov lahko zložno pregleda ves Zagreb, sem jo mahnil po zavitih kamenitih stopnicah v enega. V sredi stolpa me je prestregel cerkvenik, ki je zahteval vstopnino 20 vinarjev. Njegovi otroci so veselo skakali po stolpu

in kukali skozi velike odprtine zidane ograje v globočino. S te visočine sem gledal veliko množico hiš mesta in ravno njegovo okolico. — Ko sem pozneje vprašal nekega Hrvata, koliko merita stolpa, se je zravnal in ponosno odgovoril: »Sto dvadeset i pet (125).« Lahko so ponosni na tako katedralo, saj so prispevali vsi, da se je po potresu l. 1881. dvignila iznova taka stavba.

Po ulici Marije Valerije se pride na prostoren in senčnat Zrinjski trg. Oči ti takoj obstanejo na krasni, v romanskem slogu iz rdeče opeke sezidani palači sredi trga. To je dom »Jugoslovanske akademije«. Stopim v hram Modric. V pritličju ima svoje prostore zgodovinski muzej, v katerem se nahaja mnogo znamenitosti iz rimske in hrvaške zgodovine. V prvem oddelku so rimske izkopnine iz ravnih hrvaških polj. Dalje se nahajajo bogate zbirke zlatega, srebrnega in bakrenega drobiža. Rimski sesterčiji se menjajo z beneškimi zlati in arabskimi denarji. Prava znamenitost pa sta dva takozvana Jelačićeva krajcarja. Ta denar je dal kovati Jelačić, ko je bil ban in poglavar vseh hrvaških dežel. Ko pa je zavel drug veter, jih je vlada vse zaplenila. Edina tadvta sta ostala.

V oddelku za hrvaško zgodovino so posebno znamenite ostaline Frankopanov, razne stare zastave in prapori. V posebni omari se nahaja kalpak in cela oprava Jelačića ter mramornat šah pruskega kralja Friderika II. Baje ga je zaplenil neki hrvaški vojak, ki je služboval v avstrijski vojski.

V drugem nadstropju pa so po obširnih dvorinah obešene slike Strossmayerjeve galerije. To je najlepši spomenik nepozabnemu mecenu. Na svoje stroške je dolgo let kupoval slike raznih umetnikov in jih hranil pri sebi v Djakovu, dokler še ni bila dogotovljena ta palača.

Takoj za Zrinjskega trgom sledi enako lep Franca Jožefa trg. Tukaj stoji umetniška palača — Belvedere. Še malo dalje in pred nami se razprostira dolgo poslopje državnega kolodvora. Vlak stoji pripravljen, treba bo dati slovo. Lep si, kraljevi Zagreb! V tebi se zrcali vsa duša bratskega nam naroda hrvaškega. V tebi se bere vsa slavna in obenem žalostna zgodovina Hrvatov. Kakor ste trpeli Hrvatje, tako smo trpeli Slovenci. Toda na našem jugu se vremena jasniijo in pri Jugoslovanih zora puca bit će dana.

Andrej Uršič:

Navod za šahovo igro.

(Dalje.)

Konečni nastavi so ali umetni (Kunstendspiele, Endspielprobleme) ali navadni kakor nastanejo iz praktične, dejansko igrane partije. Sè slednjimi se mora vsak seznaniti, ako hoče pametno

igrati in se izogniti dolgotrajnemu in vsled tega brezuspešnemu cingu-cinganju podob po šahovnici. Začnimo danes s končnim nastavom: dama kralj proti samemu kralju (roi déponillé) in pomni, da star filistrski rek: roi déponillé-partija remis nikjer ne velja! Glej diagram I.

Igraš tako n. pr. 1. Dd8 — d7 Ke5 — e4; 2. Ke1 — f2 Ke4 — e5; 3. Kf2 — f3 Ke5 — f6; 4. Kf3 — f4 Kf6 — g6; 5. Dd7 — e7 Kg6 — h6; 6. Kf4 — f5 Kh6 — h5; 7. De7 — h7 ali g5 mat. Poskušaj sam napraviti v 7. potezi mat, ako gre črni kralj v 2. potezi mesto Ke4 — e5 Ke4 — f4. Teoretično je dokazano, da je mogoče v vsakem takem nastavu napraviti mat najpozneje z 10. potezo in ne kakor imajo nekatere učne knjige z 9. Pravilo ti bodi: skrbi, da brž ko mogoče spraviš nasprotnega kralja na kraj šahovnice s pomočjo dame in svojega kralja. Pazi pa, da se ne zaletiš in napraviš **pot** mesto **mat**.

Konečni nastav turn kralj proti samemu kralju je tudi preprostega značaja, vendar potrebuješ (v najslabšem slučaju) 16 potez za mat. Glej diagram II.

Prav igraš tako-le: 1. Kc3 — d4 Ke7 — e6; 2. Tc5 — d5 Ke6 — f6; 3. Td5 — e5 Kf6 — g6; 4. Kd4 — e4 Kg6 — f6; 5. Ke4 — f4 Kf6 — g6; 6. Te5 — f5 Kg6 — h6; 7. Tf5 — g5 Kh6 — h7; 8. Kf4 — f5 Kh7 — h8; 9. Kf5 — f6 Kh8 — h7; 10. Tg5 — h5 + Kh7 — g8; 11. Th5 — h6 Kg8 — f8; 12. Th6 — h8 + mat. Pazi, kako gre tukaj kralj s turnom polje za poljem proti črnemu kralju in tako odvezmeta prostor do kraja šahovnice — kralj ubežen hodi do propada. Poteza 11. (belega) Th5 — h6 ima namen prisiliti črnega, da potegne. Zato smeš postaviti turna z ravno istim uspehom na h4, h3, h2 ali h1. To imenujemo dobiti »tempo«, ker posilimo nasprotnika pokazati svojo nemoč, kar potem uporabimo za napad. — Postavi si sam n. pr. Belega kralja a1, turna h1 Črnega kralja d4. Vežbaj se!

Diagram I.

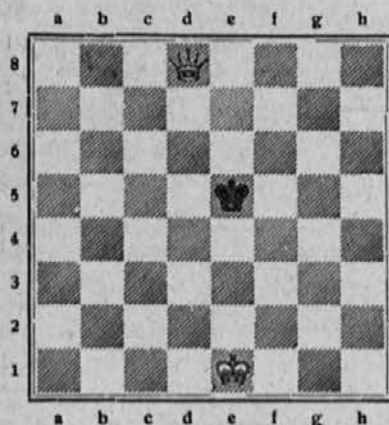
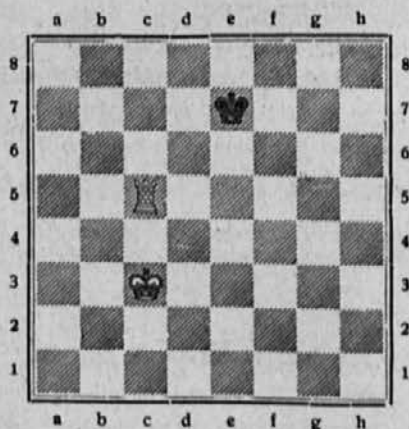
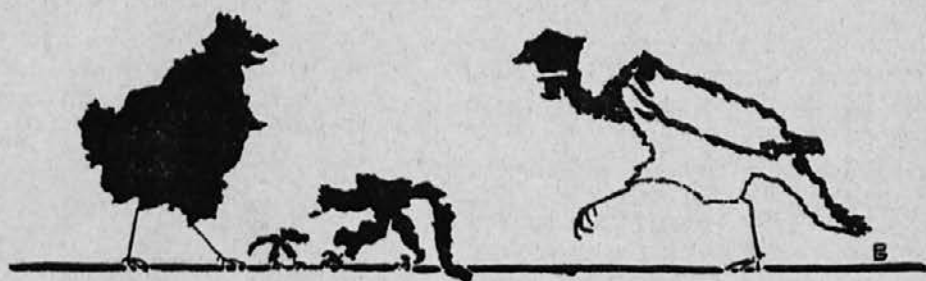

Diagram II.

Drobiž.

Kje žive in kako se imenujejo te ptice?

Rešitev zemljepisne uganke v 12. številu.
Mentorja:

Severna Amerika.

Prav vestno je to uganko rešil Zupanc Franc, četrtošolec v Št. Vidu, kateri bi nam utegnil tudi povedati, kdo bi bila morda ta dva hudomušna tiča, in kam jo mahata. Nam se zdi skoro verjetno, da sta morda ona dva znana: Peary in Cook, ki sta pred dvema letoma s svojim prepirom, kdo je našel severni tečaj, celi omikani svet — vlekla.

Uganka.

a	a	a	a	a	a	a	a
a	c	d	d	d	e	e	
e	e	e	e	e	e	h	
h	h	i	i	i	i	i	
l	l	l	m	m	m	m	
m	n	n	n	n	o	o	
o	o	o	p	p	r	r	
	r	r	s	s	s		
		s	s	s			
	s	s	s	s	s	t	
t	u	u	u		u	v	y

1. Judovski kralj. 2. Gorata pokrajina v stari Italiji. 3. Grški epos. 4. Rimski kralj. 5. Spartanski suženj. 6. Reka v Afriki. 7. Rudnina, ki je človeštvu neobhodno potrebna. 8. Rimska boginja. 9. Zadnji del latinskega pregovora, katerega prvi del dobiš, ako zastavico prav rešiš posredi od zgoraj navzdol.

Ob začetku šolskega leta. »Ni praznik, predragi mi, naše življenje.« »Dulcis est memoria praeteritorum malorum.« Spomin na minule težave in bridkosti razveseli človeka in ga ohrabri za nadaljnje delovanje. Kar si kdo pribori s težavo, to ga ojunači, to mu pribori novih moči, da se ne straši truda in resnega dela. Pot našega življenja ni posuta s cveticami. S trnjem je nastlana steza, ki vodi do sreče in blagostanja. V potu svojega obraza se mora mučiti sleherni zemljan: »Bodi prokleta zemlja v tvojem delu; v trudu se boš od nje živil vse dni svojega življenja. Trnje in osat ti bo rodila, in zelišče polja boš jedel. V potu svojega obraza boš užival kruh, dokler se ne povrneš v zemljo, iz katere si vzet: zakaj prah si in v prah se povrneš.« Tako govori Gospod prvemu človeku. Resničnost teh besedi so pokazala stoletja in stoletja. Dokler se zemlja ne spravi s svojim Stvarnikom, dokler bodo njeni prebivalci ljubili in iskali zmote, tako dolgo se bodo svetopisemske besede o prokletstvu zemlje nad človeškim rodom spolnjevale. Ljubljene slovenskega naroda, nesmrtni naš Gregorčič, je to misel značilno izrazil v svoji pesmi: Življenje ni praznik:

»Ni praznik, predragi mi, naše življenje, življenje naj bode ti délaven dan!« a pristavlja še:

»Od zore do mraka rosán in potán ti lajšaj in slajšaj človeško trpljenje!«

Lajšati in slajšati človeško trpljenje — to je naš cilj za celo življenje. Ne bojmo se znoja, ne strašimo se dela! Za-

čnimo tiho delo — brez hrupa in šuma — v našo in našega naroda korist! Za vero in domovino, za srečo in blagostanje naših sotrpinov se hočemo truditi. To je pa težko, silno težko. Porabiti moramo vsako minuto, nabirati si zakladov za poznejše življenje — za javno delovanje. Dali nam bodo plug v roke, da razorjemo ledino, pognojeno od naših prednikov. A kako naj uspešno orjemo, kako naj zaupljivo sejemo, ako si nismo svesti svoje velike naloge? Zato pa, dokler je še čas, ne ležimo v senci sebične ugodnosti, ker to je sramotno, škodljivo nam in drugim! Zemlja, na kateri živimo, zahteva od nas, da se trudimo in da se zmučeni povrnemo v njeno naročje. Lahka bo onim zemlja domača, ki so ji ostali zvesti od zorne mladosti do pozne starosti — v trudu za blagor svoje ljubljene domovine. Saj je v naši širni domovini dosti mest, pripravljenih njim, ki jo v resnici ljubijo in skrbijo za njeno boljše bodočnost. Bog nam zapoveduje delo »v potu svojega obraza«. On sam nam je povedal, kje naj iščemo utehe v življenju. Delo je naša moč in moč je neobhodno potrebna za visoke cilje in vzvišene namene. Ne samo to, kar moramo, kar se od nas zahteva, ampak kar moremo, to smo dolžni storiti:

»Dolžan ni samo, kar velewa mu stan, kar more, to mož je storiti dolžan!«

Kdo naj pričakuje od nas pomoči, ako smo je sami potrebni? Seveda moramo predvsem svoje dolžnosti natančno izpolnjevati. Če kdo niti svojih najsvetejših dolžnostij ne spolnjuje, kako naj stori kaj, h čemur ga nihče ne sili? Kratka je naša mladost. Porabimo jo dobro. Poslužimo se zlatega časa, črpajmo iz virov nesebičnosti in bratovske ljubezni, da moremo enkrat delovati v svoj in bližnjega blagor! — »Ni praznik, predragi mi, naše življenje.« Učimo se, obogatimo zakladnico svojega uma, bistrimo razum, da moremo podati čez par let zdravih naukov onim, ki nam bodo izročeni!

»Na delo tedaj, ker resnobni so dnovi, a delo in trud ti nebo blagoslovi!«

N. Sterad.

Friedrich Wilh. Weber, znameniti nemški katoliški pesnik, je bil rojen 26. dec. 1813. v Althausenu na Westfalskem. Njegov oče je bil gozdar. Weber je najprej študiral jezikoslovje v Vratislavi, potem pa medicino in je postal zdravnik najprej v Duiburgu. Prepotoval je Nemčijo, Francosko, Italijo in nato služboval v raznih mestih. Weber je pesnik izrednega talenta,

popolne dovršenosti in kar je največ vredno, globokega katoliškega prepričanja, kar kažejo vsa njegova dela. Njegove pesnitve se odlikujejo po gladkem slogu in bogatih mislih. Najimenitnejše njegovo delo je prekrasni spev »Dreizehnlinden«, ki je izšel l. 1878. Weber je umrl 5. apr. 1894 v Nieheimu na Westfalskem.

Nevarnost acetilena ni nič večja in ravno tako majhna kot pri svetilnem plinu. Le vsled tega je večja, ker imamo hišice z acetilenskim aparatom večinoma tik hiše in se v aparatu nahajajo največkrat znatne množine plina, ki kaznujejo vsako neprevidno rabo luči na prav drakonski način. Acetilen sam na sebi ne kaže prav nobenega nagnjenja in veselja do eksplozije, le z zrakom zmešan se razpoči v dotiki s plamenom s strahovito silo. Zato pazi vsakdo sam in zabičaj tudi vsem domačim, da ne prestopajo praga acetilenske shrambe nikdar s svetilko, z gorečo žveplenko, s prižgano cigaro in podobnimi rečmi. Tudi mest, kjer uhaja plin v ceveh, ne smemo preiskavati z lučjo. Kadarkoli se je še pripetila kaka nesreča z acetilenom, vselej je bila kriva le lahkomišljena ne-previdnost.

Julija Štor, Ljubljana

Prešernova ulica št. 5.

Največja zaloga čevljev

za gospode, dame in otroke. Športni čevlji iz najbolj slovitih tovarn. Pravi goiserski gorski čevlji.

**Prva slovenska veletrgovina
z železnino in s poljedelskimi stroji**

Fr. Stupica, Ljubljana

Marije Terezije cesta šte. 1

priporočna bogata zaloga raznovrstne železnine, stavbnih potrebščin, sani, izvorskih drsalok, motorjev, železnih blagajn itd.

Najnižje cene in solidna postrežba!

Priporočljiva domača tvrdka!

Podpisani izjavljam v imenu stavbnega odbora za zidanje nove cerkve v Šmihelu pri Žužemberku, da je gospod

Rajko Sušnik, umetni steklar v Šiški

napravil v imenovani cerkvi enajst novih oken, krasno in umetno v gotokam slogu, v splošno zadovoljnost in po smerni ceni ter je zato v svoji stroki vreden najboljšega priporočila.

Za stavbni odbor:

V Šmihelu, 12. avg. 1902.

Frančišek Gabrček, župni uprav.

Trgovina oljnatih barv, firnežev in lahev ter vseh v to stroko spadajočih predmetov.

Brata EBERL slikarja napisov, pleshiarska mojstra
Miklošičeva cesta 4, naspr. „Uniona“.

Prporočata se preč. duhovščini in p. n. občinstvu v vsakem oziru kot priznana solidna tverha.

Knjigoveznica „Katol. tiskovnega društva“
v Ljubljani se priporoča

v izvršitev vsakovrstnih knjigoveških del.

Knjižnicam znanen popust. — — Solidno delo, zmerna cena.

Luka Vilhar, urar, Ljubljana, Kopitarjeva ulica šte. 4

prporoča predstavi duhovščini in p. n. občinstvu svojo veliko in bogato zalogo **priložnostnih daril**
kot ure, verižice, uhane, zapestnice po najnižjih cenah. Za solidna in točno postrežbo se jamči.

Ivan Kregar pasar in izdelovatelj cerkvenega orodja in
posode, Ljubljana, Elizabetna cesta šte. 3

prporoča v izdelovanje vsakovrstne cerkvene posode in orodja in zanesljive kovine po vzorih ali po lastnem načrtu v poljubnem ali ga. Stara posoda popravi in prenovi, posrebi in pošlata vse po priznani najnižji ceni.

Nizke cene! Priporoča se Velika zaloga

trgovina s klobuki in čevlji

Ivan Podlesnik ml., Ljubljana, Stari trg št. 10.

V zalogi ima tudi telovadne čevlje, hlače, srajce, čopce, pasove, znanke za uniforme.

Prodajalna „Katol. tisk. društva“ (H. Ničman) v Ljubljani

prporoča svojo bogato zalogo

šolskih in pisarniških potrebščin,

kakor: raznovrstni papir, zvezke, notere, razna zapisnike, kopirne knjige, šolske in pisarniške mape, pisala, radirke, črnilo, gumi, tintnike, ravnila, trikote, šestila, barve, čopiče, raznovrstne razglednice in devocijnalije.